

ELEMENTE PENTRU O
SCIENTIA GENERALIS
LA LEIBNIZ

↳ Cît de adînc i-ar interesa, pe Descartes și pe Leibniz, să trăiască în lumea de astăzi! Mai mult decît oricine, ei ar avea dreptul acesta de a asista la desfășurarea unei civilizații al cărei ideal de fericire omenească era însuși idealul lor. Căci puține lucruri le erau, poate, mai scumpe amîndurora decît îmbunătățirea sortii omenești și tehnica prin care avea să se înfăptuiască o astfel de îmbunătățire. >

↳ Nu pretindea oare Descartes, la un moment dat al vieții sale, că vrea să-și închine puterile studiului medicinei? Ce interes ar fi deșteptat prin urmare, în spiritul său, progresele uriașe ale acestei științe, care pe vremea sa era într-atît de înapoiată încît filozoful însuși murea, în urma unei răceli, pentru a cărei eficace combatere doctorii nu găsiseră altceva mai bun să-i prescrie decît luarea de sînge. >

Și la fel cu Leibniz. Nu numai că se credea și el autorizat, în calitatea sa de filozof, să se amestece în ale medicinei, recomandînd pe de o parte adunarea și clasarea cît mai multor observații empirice, și sfătuind, pe de alta, să

se alcătuiască serii deductive cît mai stricte, dar se străduia, ca și Descartes, să adîncească și să dezvolte celelalte științe existente, precum și să descopere altele noi, toate țintind *ad publicam felicitatem* sau *ad felicitatis humanae incrementum*.⁷

Negreșit, matematicile îi interesau într-o mare măsură, așa încît au putut să lase amîndoi descoperiri cît se poate de prețioase; dar atunci cînd ele nu-i interesau ca joc savant, deseori ca simplă întrecere între oameni ascuțiți la minte și nu lipsiți de ambiții, după cum reieșea din rivalitățile ce se iscau pe atunci cu privire la problemele pe care și le propuneau unii altora, matematicile erau pentru ei mai degrabă instrumente puse în slujba unor idealuri mai înalte de cunoaștere și desăvîrșire omenească. Metafizica de asemenea îi interesa, ba încă amîndoi o socoteau cea mai înaltă dintre științele omenești, ceea ce-i făcea să-i închine răgazurile cele mai bune ale vieții lor; dar nici metafizica nu-i atrăgea prin ea însăși ci, pe de o parte, prin metodele ei care, la Leibniz ca și la Descartes, trebuiau să fie nu numai metode de demonstrație ci și de invenție a unor serii noi de cunoștințe folositoare, iar pe de altă parte prin idealul ei, care rămînea cel al unui bine universal omenesc izvorînd din cunoașterea adevărată a lumii. Iar dacă pe Descartes astfel de considerații nu-l duceau

întotdeauna cu necesitate la teologie, Leibniz — poate mai conformist, în această privință, în orice caz însă mai religios ca spirit — ajungea la ideea unei teologii naturale, unde toate științele urcă pînă la conceptul unui Dumnezeu „izvor al tuturor bunurilor“. Leibniz însuși o spune, într-un rînd: „*Mais pour moy je ne chérissais les Mathématiques que parce que j'y trouvois les traces de l'art d'inventer en général... Je viens à la Métaphysique, et je puis dire que c'est pour l'amour d'elle que j'ay passé par tous ces degrés; car j'ay reconnu que la vraye Métaphysique n'est guère différente de la vraye logique, c'est à dire de l'art d'inventer en général; car en effect la Métaphysique est la théologie naturelle, et le mesme Dieu, qui est la source de tous les biens, est aussi le principe de toutes les connoissances*“¹. În această viziune a unei desăvîrșiri omenești se încheie amîndouă filozofiile.

De la punctul unde am ajuns e drept că idealul lor depășește lumea contemporană. Dar nici nu ne dăm bine seama cît de neîndoielnic ne aflăm pe linia lui. Idealul lor e unul metafizic, dacă nu chiar religios; dar fiind aceasta, el nu e mai puțin, în unele din aspectele sale, umanitar, progresist și aproape — am spune — ingineresc. Cunoașterea tainelor

¹ Dietrich Mahnke, *Leibnizens Synthese von Universal-mathematik und Individualmetaphysik*, partea I, Halle, 1925, p. 571, nota 140.

naturii, cu alte cuvinte, după Leibniz, cunoașterea lui Dumnezeu și a căilor sale, reprezintă pentru om singurul mijloc de a-și îmbunătăți viața și a se desăvârși ca om. Mijloc practic, rețetă. Descartes și Leibniz nu disprețuiesc nimic, ci se interesează de tot ce le-ar putea dezvălui legile lumii, pe de o parte, și sugera îmbunătățiri în rînduielile ei, pe de alta. „*Je ne méprise rien facilement, excepté les Arts divinatoires, qui ne sont que des tromperies toutes pures*“, spune el.¹ De aceea, nu e de mirare că-l vedem trudindu-se să născocoască o mașină aritmetică, mai practică decît cea a lui Pascal, precum nu poate fi de mirare faptul că se gîndește chiar la chipul în care s-ar putea construi trăsuri mai ușoare. Ba uneori i se pare că astfel de invenții omenești trădează de-a dreptul înrîurirea dumnezeiască; și nu spune el că invenția prafului de pușcă e un semn ceresc, întrucît doar datorită ei a putut scăpa Europa de păgînii de turci? Ce bine s-ar fi simțit el, ca și Descartes, de altfel, în lumea aceasta de inventatori, ingineri și oameni de știință pozitivă, care e lumea timpurilor de azi! Cît de actuali sînt cei doi! Dacă pe Descartes, ceva mai bolnăvicios dar și mai ipohondru, l-ar fi interesat în primul rînd medicina noastră, nu te poți opri să pre-

¹ J.E. Erdmann, *God. Guil. Leibnitii, Opera philosophica quae exstant latina gallica germanica omnia*, Berlin, 1840, p. 699.

supui ce mult l-ar fi interesat pe Leibniz filologia noastră comparată, de pildă. Nu mai vorbim de matematici, unde amîndoi excelau; dar fizica, astronomia, pe care o presimțeau, și chimia, pe care nu îndrăzneau s-o presimtă? Iar alături de toate aceste interese teoretice, ar fi stat, nu mai puțin viu, gustul lor pentru practic, pentru ingineresc. Ei au vrut lumea de azi; ei au pregătit-o, chiar dacă visul lor se întinde mult peste zarea noastră. Tot ce era invenție științifică și inovație tehnică îi interesa, iar posibilitățile noastre de explorare, căile noastre de comunicație, confortul nostru ingenios, i-ar fi încîntat. Cînd se gîndeau la o lume mai fericită, se gîndeau și la una mai confortabilă. Noi trăim în ea, dar n-o mai înțelegem bine. Ei aveau o întregă metafizică pentru ea.

Trăsătura aceasta de interes nelimitat e cea care sare în ochi atunci cînd te îndeletnicești cu începătorii filozofiei moderne. Ea se naște din enciclopedismul ce-i stăpînește, enciclopedism care, pînă la capăt, nu avea să slujească interesele filozofiei ci ale diferitelor științe particulare. Curiozitatea acestor filozofi — în măsura în care sînt enciclopediști, și vom vedea îndată că nu sînt toți în aceeași măsură — avea să se îndrepte spre cît mai multe domenii particulare, care, cînd nu erau destul de numeroase, urmau să fie sporite. Ideea de a spori, de a augmenta științele,

se găsește astfel deopotrivă la Bacon, Descartes și Leibniz. *De augmentis scientiarum* apare în multe din titlurile lor.¹ Dreptul, ba chiar obligația de a gândi, ca filozofi, pentru toate disciplinele particulare, li se păreau firești, într-atît de firești încît nu numai că indicau metode pentru dezvoltarea științelor, dar interveneau ei înșiși cît se poate de direct în mersul lor. Ce filozof ar mai cuteza astăzi să indice medicinei metode de lucru? Cine, fără o serioasă pregătire de specialitate, ar avea lipsa de tact de a se amesteca în materia fizicii? Și, în genere, ce filozof se mai gîndește astăzi să descopere metode de invenție, care să-l ajute să „augmenteze“ științele pozitive? Spiritul filozofic de astăzi nu mai simte nevoia să lucreze în întindere — deși mai sînt poate multe întinderi de acoperit — ci dimpotrivă, prin restrîngere, fie datorită sintezei, fie reflectînd asupra-și oriunde s-ar întîlni activînd, în planul științelor ca și în alte planuri de spiritualitate omenească. Descartes și Leibniz n-ar nescoti acest fel de a filozofa; ba, în ce are el mai bun, ei l-au și creat, într-o mai mare măsură, în orice caz, decît Bacon, ce rămînea enciclopedist. Dar, pe de altă parte, acești părinți ai filozofiei noastre sînt și ei pătrunși de enciclopedismul veacului în care trăiesc, așa

¹ V. pentru Leibniz titlurile schițelor înregistrate în ed. Erdmann, punctele 12, 14 și 15. Schițele vor fi citate mai jos.

încît științele de azi, născute în bună parte din enciclopedism, se pot revendica în egală măsură ca descinzând de la ei. Bacon, Descartes și Leibniz au sporit într-adevăr științele, sau au contribuit la aceasta; dar n-au îmbogățit astfel filozofia, ci au pregătit doar precizarea ei. Filozofia i-a preocupat mult, fără îndoială; chiar interesându-se de toate, cum făceau, ei își închipuiau că nu servesc, în definitiv, decît filozofia. Dacă totuși ți-i închipui în timpurile noastre, timpuri pe care ei le meritau din plin și care nu sînt la înălțimea idealului lor, atunci nu te poți opri să constăți, după cum am și făcut, că tot ce e al nostru i-ar fi interesat — știință pozitivă, mașinism, erudiție (pe Bacon și Leibniz, dacă nu și pe Descartes) —, totul i-ar fi interesat pe acești filozofi, în afară poate de un lucru: filozofia noastră însăși.

Dar trăsătura de „enciclopedism“, care ne-a autorizat să susținem cele de mai sus, nu e întotdeauna stăpînitoare la Descartes și la Leibniz. Istoricul trebuie să-i alătore o alta care, în lipsa unui termen mai potrivit, ar putea fi numită cea de „universalism“. Dacă enciclopedismul e de natură să risipească o conștiință filozofică, ispitind-o să se întindă peste cît mai multe domenii și să stăpînească cît mai multe limbi particulare, universalismul adună și centreează interesele unei conștiințe în jurul puterii ei generalizatoare.